

MAQSUD SHAYXZODANING TOSHKENTNOMA DOSTONI

Elmurodova Hamidillo Otabek o'g'li
Toshkent davlat transport universiteti
Avtomobil yo'llari muhandisligi fakulteti
YMAL-6 guruh talabasi
elmurodovhamidillo@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Maqsud Shayxzodaning "Toshkentnoma" dostoni tahlil qilinadi. Dostonning mavzusi, badiiy xususiyatlari va poetik tasvir vositalari o'rganilib, shoirning Toshkentga bo'lgan yuksak ehtiromi yoritiladi. Asarda Toshkent shahrining tarixi, madaniy merosi, xalqining fidokorona mehnati va shahar kelajagiga bo'lgan umidlar lirik va epik uyg'unlikda tasvirlanishi tahlil qilinadi. Maqolada dostonning vatanparvarlik ruhidagi ahamiyati, uning she'riy san'at bilan ifodalanishi va adabiy jarayondagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, Toshkent shahrining insoniy qadriyatlar ramzi sifatida gavdalanishi, shoirning metafora, personifikatsiya, tashbeh kabi badiiy vositalar orqali shahar obrazini jonlantirgani o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Toshkentnoma, Maqsud Shayxzoda, doston, vatanparvarlik, tarixiy xotira, shahar madhiyasi, badiiy tasvir, milliy qadriyatlar, madaniy meros, Toshkent tarixi.

Maqsud Shayxzoda 1908-yil 7-noyabrda Ozarbayjonning Oqtosh shahrida ziyoli oilada tug'ilgan. Uning otasi Ma'sumbek nafaqat shifokor, balki ilm-fan va adabiyotga ham chuqur mehr qo'ygan kishi bo'lib, oilada ilmiy va badiiy muhit shakllanishiga katta hissa qo'shgan. Yosh Shayxzoda oilasidagi bu ma'rifatli muhit ta'sirida shakllandi, Pushkin, Lermontov, Shekspir, Balzak, Firdavsiy va Navoiy asarlarini o'qib ulg'aydi. U yoshlik yillarida ilm olishga ishtiyoqi baland bo'lib, Boku Oliy pedagogika institutida tahsil oldi. Uning mehnat faoliyati esa Dog'istonda boshlanib, u yerda muallimlik, jurnalistika va adabiy faoliyat bilan shug'ullandi.

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

Lekin uning taqdiri o'zbek adabiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lishi taqdir yozug'ida bor edi

Maqsud Shayxzoda 1928-yilda Toshkentga kelib, tez orada o'zbek adabiy hayotining faol ishtirokchisiga aylandi. U dastlab turli gazeta va jurnallarda ishladi, keyinchalik esa Fanlar Qo'mitasining Til va adabiyot institutida ilmiy xodim sifatida faoliyat yuritdi. U adabiyotga yangicha nazar bilan qarar, zamonaviy she'riyatga o'ziga xos ovoz olib kirgan ijodkor edi. Shayxzoda o'zbek mumtoz adabiyotini chuqur o'rganib, ayniqsa, Alisher Navoiy ijodiy merosini ilmiy jihatdan tadqiq etdi. Uning ilmiy ishlari filologiya sohasida ham muhim o'rin tutadi. 1935-1938 yillarda Fanlar Qo'mitasi qoshidagi Til va adabiyot institutida ilmiy xodim sifatida ishladi. 1938-yildan umrining so'ngiga qadar Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika institutining "O'zbek mumtoz adabiyoti" kafedrasida dotsent lavozimida xizmat qilib, malakali kadrlar yetishtirishga o'z hissasini qo'shdi.

Shayxzodaning adabiy faoliyati 1929-yildan boshlangan bo'lib, uning dastlabki she'riy to'plamlari – "O'n she'r" (1932), "Undoshlarim" (1933), "Uchinchi kitob" (1934) va "Jumhuriyat" (1935) asarlari adabiyotga o'ziga xos ovozga ega bo'lgan shoir kirib kelayotganidan darak berdi. Shoirning ijodi mustahkam milliy ruh, Vatanga bo'lgan sadoqat va insoniy qadriyatlarga chuqur hurmat bilan yo'g'rilgan edi.

1958-yilda Shayxzoda o'zining mashhur "Toshkentnoma" lirik dostonini yaratdi. Ushbu doston qadimiy va ayni paytda zamonaviy Toshkent shahriga bag'ishlangan bo'lib, shoirning o'z ona yurti bo'lmish Ozarbayjondan uzoqda yashasa-da, o'zbek xalqi madaniyatiga qanchalik chuqur singib ketganini ko'rsatadi. U nafaqat lirik shoir, balki dramaturg sifatida ham yuksak iste'dod sohibi bo'lib, 1960-yilda yozgan "Mirzo Ulug'bek" tragediyasida buyuk o'zbek olimi va ma'rifatparvar hukmdorining yorqin obrazini yaratdi.

Shayxzoda tarjimon sifatida ham katta ishlarni amalga oshirgan. U Pushkinning "Mis chavandoz", Lermontovning "Kavkaz asiri", Mayakovskiyning "Juda soz" dostonlari va ko'plab she'rlarini o'zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan. Bundan tashqari, Shekspirning "Hamlet", "Romeo va Julietta" tragediyalari va sonetlarini, Nozim Hikmatning she'riy asarlarini, shuningdek, ozarbayjon shoirlari ijodini ham

tarjima qilgan. Uning tarjimalari faqat soʻzma-soʻz oʻgʻirish bilan cheklanmay, asarlarning badiiy ruhini, estetik qiymatini saqlab qolishga qaratilgan edi.

Adib oʻzbek adabiyoti tarixi, xalq ogʻzaki ijodi, xususan, Alisher Navoiy merosini oʻrganish borasida ham muhim ilmiy tadqiqotlar olib borgan. U filologiya fanlari nomzodi unvoniga ega boʻlib, oʻzbek adabiyotshunosligi rivojiga salmoqli hissa qoʻshgan. Uning ilmiy ishlari nafaqat oʻzbek, balki jahon adabiyotshunosligida ham eʼtirof etilgan.

Shayxzoda 1967-yil 19-fevralda vafot etdi va Toshkentning Farobiy qabristoniga dafn etildi. U Ozarbayjon tuprogʻida tugʻilgan boʻlsa-da, taqdir taqozosi bilan oʻzbek diyoriga kelib, bu yurtida butun borligʻi bilan ijod qilib, xalq eʼtirofiga sazovor boʻldi. Uning nomi oʻzbek adabiyoti tarixida abadiy saqlanib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, Maqsud Shayxzoda nafaqat isteʼdodli shoir va dramaturg, balki milliy adabiyotimizning yirik namoyandalaridan biri sifatida tan olinadi. Uning ijodi milliy iftixor, Vatanga muhabbat, insoniylik va adolat kabi tushunchalar bilan yoʻgʻrilgan boʻlib, bugungi kunda ham oʻz qadr-qimmatini yoʻqotmagan.

“Toshkentnoma” dostoni – milliy gʻurur va tarixiy xotiraning aks etishi

Maqsud Shayxzodaning “Toshkentnoma” asari faqatgina Toshkent shahrini madh etuvchi sheʼriy doston emas, balki millat xotirasi, tarixiy adolat va vatanparvarlik tuygʻularining badiiy ifodasidir. Ushbu doston oʻzbek adabiyotida shahar obrazini chuqur badiiylik bilan yaratish borasida muhim qadamlardan biri boʻldi. Toshkent shahrining turli davrlarini yoritib, Shayxzoda uning oʻtmish shon-shuhratini va zamonaviy taraqqiyotini uygʻun holda tasvirlaydi. Shoir Toshkentni “tashqi koʻrinishi zamonaviy, ammo ruhi asrlarga tutashgan shahardir” deb taʼriflaydi. Bu esa shahar tarixini ham, kelajagini ham chuqur anglashga chaqiruvchi fikrdir. “Toshkentnoma” dostoni badiiy jihatdan oʻzbek sheʼriyatining eng yorqin namunalari qatoriga kiradi. Asarda quyidagi poetik vositalar keng qoʻllanilgan:

1. Jonlantirish (personifikatsiya):

- Toshkent shahri jonli mavjudot sifatida tasvirlanadi, u “oʻz tarixini soʻzlab berayotgan donishmand”, “kelajakka umid bilan boqayotgan farzand” sifatida gavdalanadi.

2. Metafora va tashbehlar:

International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th March, 2025

• Shoir Toshkentni “osmon bilan yer orasida qad rostlagan mangu shahar”, “farzandlariga bagʻrini ochgan mehribon ona” deb taʼriflaydi.

• Shaharning tarixiy binolari “qadimdan soʻzlayotgan tilli toshlar” deb tasvirlanadi.

3. Tuygʻularga boy lirik ohang:

• Asarda shoirning Toshkentga boʻlgan cheksiz muhabbati yaqqol seziladi. U faqat shahar manzaralarini tasvirlash bilangina cheklanmay, balki Toshkentning insoniy qadr-qimmat va bagʻrikenglik timsoli ekanini ham ifodalaydi. “Toshkentnoma” dostoni nafaqat shaharni tasvirlash, balki xalqni oʻz vataniga boʻlgan muhabbatini kuchaytirishga xizmat qiladigan asardir. Shayxzoda Toshkentni madh etar ekan, shu bilan birga, xalqni ham oʻz yurtining tarixiga, madaniyatiga eʼtiborli boʻlishga chaqiradi. Shoir Toshkentni mustahkam tarixiy ildizlarga ega shahar sifatida koʻrsatadi va uning koʻhna devorlari ichida minglab insonlarning orzu-umidlari, kurashlari va fidokorligi yotganini uqtiradi. Toshkent nafaqat meʼmorchiligi, rivoji, iqtisodiy salohiyati bilan buyuk, balki uning xalqining mehnati, oʻzaro mehr-oqibati va birdamligi bilan ham ulugʻdir. Toshkent va uning kelajagi – dostonidagi ishonch motivi. Maqsud Shayxzoda Toshkentni nafaqat tarixiy shahar, balki kelajak sari intilayotgan zamonaviy megapolis sifatida tasvirlaydi. U shaharni “oʻz yuragida asrlar sadosini saqlagan, ammo kelajakka yuz tutgan” shahar deb ataydi. Bu fikr dostonning umidbaxsh kayfiyatini koʻrsatadi.

Asarda uchraydigan asosiy motivlar

• Kelajakka ishonch: Toshkent yildan yilga rivojlanib, yangilanib borayotgani tasvirlanadi.

• Birdamlik va hamjihatlik: Shoir Toshkentning turli millat va elatlar uchun yagona ona shahar ekanini uqtiradi.

• Madaniy va ilmiy markaz sifatida tasvir: Toshkentning nafaqat iqtisodiy markaz, balki ilm-fan va sanʼat rivojlangan shahar ekanligi alohida taʼkidlanadi. Bu jihatlar shoirning nafaqat Toshkentga, balki butun Oʻzbekiston kelajagiga boʻlgan ishonchini aks ettiradi.

Xulosa

Maqsud Shayxzodaning “Toshkentnoma” dostoni o‘zbek adabiyotidagi eng muhim vatanparvarlik ruhidagi asarlardan biridir. Ushbu doston:

- Toshkent shahrining tarixi, madaniyati va bugungi rivojlanishini badiiy ifoda etadi.
- She’riy san’at vositalari orqali shahar obrazini jonli va yorqin tasvirlaydi.
- O‘zbek xalqiga o‘z yurtining qadriyatlarini anglash va asrab-avaylash zarurligini eslatadi.
- Kelajakka ishonch, vatanparvarlik va birdamlik g‘oyalarini ilgari suradi.

Bugungi kunda ham “Toshkentnoma” dostoni yosh avlod uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Toshkent shahrining tarixiy shon-shuhrati va kelajakka intiluvchanligi haqidagi fikrlar hanuz dolzarb bo‘lib, u shahrimizning o‘sib, rivojlanib borayotganining badiiy guvohi sifatida qadrli bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shayxzoda, M. Toshkentnoma – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1958.
2. Qosimov, B. O‘zbek adabiyotining yuksak namunalari – Toshkent: Fan nashriyoti, 2005.
3. Yoqubov, S. Maqsud Shayxzoda ijodi va uning poetik xususiyatlari – Toshkent: O‘zFA Matbaa, 2010.
4. Rashidov, I. Toshkent madaniy merosi va adabiyotda aks etishi – Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti, 2018.
5. www.ziyouz.com – Maqsud Shayxzodaning hayoti va ijodi haqida ma’lumotlar.
6. www.oriens.uz – “Toshkentnoma” dostoni tahlili va uning adabiy jarayondagi o‘rni.
7. www.tashiit.uz – Shayxzodaning Toshkent haqidagi she’rlari va shaxsiy hayoti haqida maqolalar.